

І.Ф. Саєнко

ТРАДИЦІЇ ПЛЕТІННЯ В УКРАЇНІ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

В статті висвітлюється процес розвитку художнього плетіння у XVIII–XX ст., яке займало важливе місце у житті українців, однак поряд з іншими видами народної творчості залишалось найменш дослідженою сторінкою національної етнокультури. В статті наголошено на необхідності формування загальної концепції художнього плетіння як особливого виду мистецтва та єдиної науково-художньої системи виявлення художніх, типологічних особливостей оздоблення інтер'єрів народного житла задля можливостей більш плідного використання традицій плетіння з натуральних матеріалів в сучасному дизайні середовища. Автор доводить, що збережені традиції художнього плетіння XVIII–XX ст. як виду мистецтва актуальні і сьогодні.

Ключові слова: *художнє плетіння, творчість, мистецтво.*

Художнє плетіння виробів з рослинних матеріалів, таких як лоза, рогаза, солома, відома українцям з давнини. Але зразки минулих часів, завдяки недовговічності таких матеріалів, практично не збереглись. Отже можливо припустити, що види та мистецька виразність солом'яних, рогазяних, лозяних предметів, які були поширені в Україні у XVIII–XX ст., побутували і набагато раніше. Деякі аспекти проблеми викладені в працях Д.П.Кривавича, Г.С.Меднікової, М.Р.Селівачова, Р.В.Чугай та ін. [3–6], де проводиться аналіз художнього плетіння, але представлені в цих роботах численні відомості не дають повного уявлення про загальну концепцію цього мистецтва. Мета статті полягає в тому, щоб показати загальну ідею художнього плетіння, як особливого виду мистецтва, а також як єдину науково-художню систему виявлення художніх, типологічних особливостей оздоблення інтер'єрів народного житла та можливостей використання традицій плетіння в сучасному дизайні середовища.

Необхідно зазначити, що народна творчість являє собою історичну основу, на якій фундаментально розвивається і світова культура як форма суспільної діяльності та суспільної свідомості. Традиційне плетіння за своїми функціями охоплює широкий спектр предметів від дрі-

бних виробів до меблів та елементів будівництва і транспортних засобів. Плетіння має особливі художні, мистецькі риси, а саме: ритмічні повторення у переплетеннях, ажурність, фактуру, кольорові поєднання природних матеріалів. На сьогоднішній день плетіння з рогози та лози стало одним з конкурентних напрямів народного промислу, а вироби, які виготовлені плетінням, мають успішну реалізацію на внутрішньому і зовнішньому ринку і є перспективним видом мистецтва. Ще з давнини залишилися археологічні пам'ятки плетіння, а саме: залишки кошиків, матів, мішків, тарілок. Знайдені вони в Єгипті, на Балканах, у Швейцарії, Великобританії тощо і датуються V–IV тис. до н.е. А в період неоліту почали укладатися основні техніки цього виду мистецтва: каркасна, спіральна, стрічкова, полотняна (хрестовидне переплетіння) тощо. Практично завжди для плетіння використовувалися м'які матеріали, такі як очерет, солома, папірус [5; 6].

Художнє плетіння з природних матеріалів (рогози, лози, соломи), за думкою деяких дослідників, являється першоджерелом ткацтва і виготовлення кераміки, і належить до первісного виробництва. В часи Античності для плетіння використовували прутья кущів і дерев, їх коріння. В той час була поширена каркасна техніка плетіння, а кошики різної форми та призначення стали основою типологічного напрямку плетеного виробництва. Завдяки майстерності у виконанні і досконалості форми та вигадливості мережива багатьох видів переплетень, безліч з плетених виробів були на рівні античної кераміки. Деякі вироби з лози, які знайдені під час розкопок античних міст Північного Причорномор'я близькі за формою та технікою виконання до виробів лозоплетіння на території України XVIII–початку XX ст., що вказує на спадкоємність культурної майстерності і традиційність ремесла [1].

Мода на різноманітні плетені вироби зберігалася і впродовж Середньовіччя. Внаслідок нестачі металу та повільного розвитку керамічного виробництва в X–XII століттях плетений посуд використовували всі верстви населення, а вже в часи пізнього Середньовіччя і Відродження в побуті заможних поширився срібний посуд з імітацією техніки «скань». Наприклад, на початку XVIII ст. ажурні, порцелянові кошики виготовляла популярна мануфактура Мейсена (Німеччина). В кінці XVIII ст. виробництво такої продукції розповсюдилося на всі європейські порцелянові мануфактури [2].

У XV–XVI століттях в Україні займалися плетінням капелюхів з соломи — брилів (типових літніх головних уборів українських селян), а найдавніші пам'ятки українського плетіння, що збереглися, сягають кінця XVIII–XIX ст. та зберігаються у музеях Львова і Києва. Формою і технікою плетіння, ці вироби подібні до більш давніх. Одним з най-

важливіших джерел пізнання історії плетених речей початку XIX ст. і особливостей їх використання на Поділлі та в Карпатах, стали акварелі львівського художника Ю.Глоговського [2; 4]. Цей майстер, зображуючи людей у народному одязі, як доповнення до образу змальовував плетені кошики, решета, брилі, якими користувалися у побуті селяни і міщани.

Рогозоплетіння і лозоплетіння головним чином розповсюджувалось у місцевостях, які прилегли до озер та річок, а вироби з соломи традиційно використовувалися в місцях вирощування жита і пшениці. В Карпатах і Поліссі сировиною для плетіння слугували гілки ліщини, коріння сосни тощо. Найбільші центри плетіння були зосереджені у Київській, Полтавській, Чернігівській, Волинській губерніях, Галичині. У 1880-х роках були засновані школи і навчальні майстерні з цього напрямку мистецтва, які сприяли розвитку промислу плетіння з природних матеріалів. Одна з таких шкіл була створена в 1879 р. у с. Нижнів Івано-Франківської області, а згодом такі школи-майстерні відкрилися в с. Сокирченці (1900 р.) Львівської області, м. Сторожинець (1891 р.) на Буковині. Подібні школи-майстерні діяли у Києві, Черкасах, Полтаві у кінці XIX ст. Вже з 1905 р. вищі кошикарські курси були відкриті у Львові, де декілька майстрів навчали близько 30 учнів [3; 5]. Важливу роль у популяризації та розповсюдженні плетених виробів відігравали виставки-ярмарки в Харкові (з 1849 р.), Полтаві (з 1837 р.), Києві (з 1852 р.), а на заході України цим займалися етнографічні виставки у Львові (з 1877 р.), Тернополі (з 1887 р.) тощо.

Після історичного аналізу розвитку плетіння на теренах України, можна зробити висновок, що у художньому промислі плетіння XIX ст. виділяється дві основні тенденції. Перша з яких, це — виготовлення майстрами сіл традиційних побутових виробів, переважно рибальського знаряддя і кошиків, а друга це — виробництво модних плетених виробів за місцевими зразками у міських майстернях. Необхідно зазначити, що вже на початку XX ст. в Україні функціонувало більше десяти приватних майстерень і декілька фабрик, які виготовляли плетені вироби. Найбільші такі фабрики знаходились в Корсуні і Цюрупинську.

З 1960-х років, з метою збільшення випуску плетених виробів і меблів, майстерні і цехи лозоплетіння почали облаштовуватись технологічними пристроями і машинами для гідротермічної, механічної обробки лози (наприклад, циліндри для пропарювання лози, верстати для розколювання, стругання прутів, обдирання кори, для плетіння рогозових шнурків, смужок, механічного плетіння полотен з лози) [6].

Сьогодні в Україні функціонує понад 30 підприємств художнього плетіння та чимало осередків, які працюють за принципом домашнього промислу, пов'язані з ринком і користуються зростанням попиту на оригінальні вироби, які вони впроваджують у виробництво. Фабрики та майстерні лозоплетіння є у Чернігові, Хусті, Корсуні-Шевченковому, Тячеві, Боромлі (Сумська область), Ізі (Закарпатська область). Плетіння з соломи, рогози, листя качанів кукурудзи розвивається завдяки індивідуальній праці майстрів, які не входять до підприємств художніх промислів. Визначними центрами рогозоплетіння стали села Львівської області (Вільшаниця), Тернопільської області (Бутин, Хотовиця, Пишківці), Полтавської області (Городище) тощо [5]. Таким чином, у 1980-х роках плетіння набуло популярності як вид художнього промислу та увійшло до основної групи ремесел.

Нині прийнято встановлювати плетені меблі в соляриях, двориках і тощо. Окремі предмети гармонійно вписуються в спальні, холи і вітальні з каміном. На сьогодні плетені вироби популярні не лише серед дачників, а також у городян, завдяки можливості створити особливу атмосферу затишку і комфорту. Завдяки здатності приймати різні форми, ротангові меблі виглядають вишукано, а легкі і ажурні дивани є функціональними і витримують вагу до 500 кг. Плетені меблі виготовляються, в основному з ротангу, тому що саме цей матеріал завдяки унікальним пластичним властивостям відновив потяг до використання плетених меблів в Європі. Законодавцею моди в галузі плетіння стала Італія і сьогодні з ротангу виготовляють і офісні, і домашні меблі різних конструкцій, а також аксесуари та посуд. Для повного використання можливостей традицій плетіння з натуральних матеріалів в сучасному дизайні середовища необхідно обґрунтувати загальну концепцію художнього плетіння як особливого виду мистецтва України і вводити цю ідею у виробництво.

Список використаних джерел

1. Верман К. История искусства всех времен й народов. Искусство XVI-XX ст. - М.: Астрель, 2001. - 944 с.
2. Дмитриева Н.А. Краткая история искусств. — М. 2004. — 624 с.
3. Крвавич Д.П. Українське мистецтво: Навчальний посібник. У 3-х част. - Львів: Світ. - 256 с.
4. Меднікова Г.С. Українська і зарубіжна культура ХХ століття. — К.: Т-во "Знання", 2002. — 214 с.
5. Селівачов М.Р. Українське народне мистецтво лозоплетіння // Народна творчість та етнографія. - 1987. - № 3. - С.42.
6. Чугай Р.В. Художне плетіння з лози, рогози та соломи // Народне декоративне мистецтво Яворівщини. К., 1979. — 128 с.

References

1. Verma K. Ystoryya yskusstva vseh vremen y narodov. Yskusstvo KhVI-KhKh st. - M.: Astrel', 2001. - 944 s.
2. Dmytryeva N.A. Kratkaya ystoryya yskusstv. — M. 2004. — 624 s.
3. Krvavych D.P. Ukrayins'ke mystetstvo: Navchal'nyy posibnyk. U 3-kh chast. - L'viv: Svit. - 256 s.
4. Myednikova H.S. Ukrayins'ka i zarubizhna kul'tura KhKh stolittya. — K.: T-vo "Znannya", 2002. — 214 s.
5. Selivachov M.R. Ukrayins'ke narodne mystetstvo lozopletinnya // Narodna tvorchist' ta etnohrafyia. - 1987. - № 3. - S.42.
6. Chuhay R.V. Khudozhnye pletinnya z lozy, rohozy ta solomy // Narodne dekoratyvne mystetstvo Yavorivshchyny. K., 1979. — 128 s.

Стаття надійшла до редакції 11.08.2014 р.

И.Ф. Саенко

Традиции плетения в Украине: история и современность

В статье освещается процесс развития художественного плетения в XVIII-XX вв., которое занимало важное место в жизни украинцев, однако наряду с другими видами народного творчества оставалось наименее исследованной страницей национальной этнокультуры. В статье отмечена необходимость формирования общей концепции художественного плетения как особого вида искусства и единой научно-художественной системы проявления художественных, типологических особенностей отделки интерьеров народного жилья для возможностей более плодотворного использования традиций плетения из натуральных материалов в современном дизайне среды. Автор доказывает, что традиции художественного плетения XVIII-XX вв. как вида искусства актуальны и сегодня.

Ключевые слова: художественное плетение, творчество, искусство.

I.Saenko

Traditions of wickerwork in Ukraine: history and contemporaneity

Traditions of artistic wickerwork of XVIII - XX of century as to the type of art actual in present time. On the basis of analysis of documentary materials and their generalization general conception of becoming of traditions of artistic wickerwork is reflected in Ukraine in a world context. General conception of artistic wickerwork is shown in the article, as the special type of art, and also as a single scientifically-artistic system of exposure of artistic, typology features of finishing of interiors of folk accommodation and possibilities of the use of traditions of wickerwork

from natural materials in a modern design. Wicker furniture are made of rattan, mostly because this material due to its unique plastic properties of a renewed attraction to using wicker furniture in Europe. General fashion in the field of weaving became Italy and today, rattan made and Office and home furniture of different designs, as well as accessories and utensils. For full use of the capabilities of the traditions of weaving with natural materials in modern design environment is necessary to substantiate the overall concept of the art of weaving as a special kind of art in Ukraine. To increase the release of braided products, especially furniture, with 1960s workshops basket weaving began to technological devices and machines for machining of steam vines (vines, cylinders for machines for stripping bark splitting and planing rods, for weaving strips, laces and even mechanical weaving panels. Nowadays in Ukraine there are more than 30 enterprises of artistic weaving in different official submission and quite a few cells, which function according to the principle of home crafts, directly related with the market and enjoyed increasing demand for original products.

Key words: art weaving, creation, art.